

ВИКОРИСТАННЯ КОЛЕКТИВНИХ МЕТОДІВ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК ДЛЯ ЦІЛЕЙ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Вареник Володимир Вікторович

аспірант,

Приватний вищий навчальний заклад

«Європейський університет»

В процесі своєї діяльності суб'єкти первинного фінансового моніторингу (згідно визначення українського законодавства) або звітні установи (згідно міжнародного визначення) мають застосовувати ризик-орієнтований підхід, частиною якого є аналіз клієнтів та їх операцій через призму критеріїв ризиків, перелік яких визначений суб'єктами державного фінансового моніторингу. Проблемою для звітних установ є визначення питомої ваги кожного критерію ризику для подальшого розрахунку ризик-профілю клієнта. Оптимальним вирішенням даного завдання для звітної установи було б отримання інформації про всі повідомлення про підозрілу діяльність та повідомлення про підозрілі операції, які надходять від суб'єктів господарювання до Державної служби фінансового моніторингу України. Однак суб'єкти первинного фінансового моніторингу можуть відслідковувати тільки операції, які вони самі надали до служби фінансової розвідки, оскільки повідомлення інших установ, в яких зазначено критерії ризиків, містять інформацію з обмеженим доступом.

Альтернативним варіантом вирішення проблеми визначення питомої ваги кожного критерію ризику є узагальнення знеособлених даних за допомогою методу експертних оцінок. Базисом даного методу є припущення, згідно якого побудова адекватної моделі, що буде вказувати на майбутні характеристики об'єкта прогнозування, є можливою на основі думок експертів. В науковій літературі виділяють індивідуальні та колективні експертні методи. До індивідуальних методів відносять формування аналітичних оглядів, анкетування, інтерв'ю. До колективних методів належать мозковий штурм (метод відкладеної оцінки), метод комісії та метод Дельфі. В даній роботі для визначення питомої ваги критеріїв ризиків ми сконцентруємось на визначенні оптимального колективного методу оцінки.

Метод комісії (інша назва – метод круглого столу) ґрунтується на дискусії експертів, результатом якої є формування консенсусу стосовно майбутнього розвитку об'єкту прогнозування. Метод складається з послідовного проходження чотирьох етапів: вступу, основної, результуючої та заключної частин. На першому етапі учасники ознайомлюються

з порядком проведення дискусії та отримують запитання. Часто використовується аркуш, на якому означено ряд запитань та до кожного запитання пропонується декілька відповідей. В кінці аркуша залишається місце для групової відповіді. Під час основної частини кожен з учасників дає відповідь на запитання, фіксує відповідь на аркуші та аргументує причини своєї відповіді іншим учасникам круглого столу. На етапі результатуючої частини відбувається обговорення результатів відповідей учасників для формування єдиної позиції. Після знаходження узгодженої позиції всіх учасників круглого столу, на заключному етапі методу, відповідь записується в полі для групової відповіді аркуша та підписується учасниками [1]. Недоліком методу вважається сильний вплив людського фактору, адже, насправді, експерти мають різну «вагу» в своєму середовищі та в компетентності відносно питань, які ставляться перед учасниками круглого столу. Також кожен з експертів має свої унікальні емоційні характеристики та різну здатність доводити іншим учасникам свою точку зору.

Для пом'якшення вищевказаних негативних чинників можна застосовувати інший колективний експертний метод – мозковий штурм. Даний метод набув популярності з 50-х років минулого століття та має декілька основних варіацій. При класичному мозковому штурмі кожен з учасників генерує максимальну кількість рішень. Судження про якість рішень відкладаються на кінець сеансу генерації. Учасники повинні намагатися висувати оригінальні ідеї. На кінцевому етапі відбувається об'єднання запропонованих ідей з врахуванням їх якості та досяжності [2, с. 2–3]. Окремим варіантом мозкового штурму є поділ учасників на комісії (або «суди»). Одна група намагається продукувати якомога більшу кількість ідей, а інша група учасників намагається щосили критикувати висунуті рішення. Третьою варіацією мозкового штурму є його проведення у формі ділової гри. В будь-якому варіанті застосування методу, від є більш прийнятним для учасників в емоційному плані, оскільки учасники в меншій мірі орієнтуються на усталені ідеї або визнаних авторитетів.

В 50-х роках ХХ століття був розроблений метод Дельфі (метод названо на честь стародавнього міста Дельфи біля храму Аполлона, жреці якого прогностували майбутнє). На відміну від попередніх методів, він дає змогу учасникам повністю відмовитись від колективної дискусії. Відповідно, суттєво зростає роль модератора, який повинен ретельно підготувати опитувальники, здійснити декілька ітерацій опитувань, та статистично обробити отримані результати. При цьому експерти не знають один одного, а контактують лише з модератором. На першому етапі методу модератор надсилає експертам первинну версію анкети з переліком запитань, на які експерти можуть дати будь-яку відповідь. Це робиться з метою ширшого погляду на проблему та виявлення моментів,

яким раніше не приділялась достатня увага. Після отримання відповідей, модератор їх аналізує, об'єднує в певні групи, виключає другорядні відповіді. Результатом є підготовка анкети до другого туру, в якому учасникам ставлять більш чіткі запитання, відповіді на які мають бути обґрунтовані експертами. Отримавши відповіді після другого туру, модератор здійснює їх статистичну обробку, відсікаючи полярні точки зору. Для цього використовується медіана та квартилі. Відповіді, що знаходяться за межами верхнього та нижнього квартилів, не беруться до уваги модератором. Експертам, чії відповіді не потрапили в інтервал довіри, пропонується приєднатися до думки більшості або більш детально прояснити причину своїх оцінок. В наступних декількох турах учасникам надсилаються анкети з врахуванням статистичної обробки, в результаті чого після кожного з турів діапазон оцінок постійно звужується. Якщо діапазон влаштовує організаторів, опитування припиняється та здійснюється аналіз результатів [3, с. 205–206].

Повертаючись до визначення питомої ваги кожного з критеріїв ризиків, вбачається, що оптимальним методом експертних оцінок для досягнення даної цілі є метод Дельфі. З одного боку, він дозволяє експертам висловити свою точку зору без ризику впливу на неї думок інших учасників опитування. З іншого боку, при використанні даного методу можна скоротити кількість етапів дослідження, оскільки критерії ризиків вже формалізовані у нормативно-правових актах регуляторів. Тому експертам потрібно лише визначитися з їх питомою вагою, а модератору – застосувати статистичну обробку отриманих результатів.

При цьому варто зауважити, що при використанні будь-якого з окреслених колективних експертних методів, головним чинником, від якого буде залежати якість отриманих результатів, залишається вибір експертів. Саме тому учасниками експертних груп повинні бути професіонали, які крім досвіду в досліджуваній сфері мають набір інших компетентностей, серед яких: необхідні знання в суміжних областях, які прямо не стосуються предмету дослідження, наукові досягнення, креативність, готовність витратити час на дослідження.

Список використаних джерел:

1. Stenlev, J., & Siemund, P. (2011). Roundtable as cooperative learning technique. *English Language and Linguistics*, no. 18(01).
2. Bonnardel N., Didier J. (2020). Brainstorming variants to favor creative design. *Applied Ergonomics*, vol. 83. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2019.102987>
3. Smarandache F., Ricardo J.E., Caballero E.G., Vázquez M.Y.L., & Hernández N.B. (2020). Delphi method for evaluating scientific research proposals in a neutrosophic environment. *Neutrosophic Sets and Systems*, no. 34, pp. 204–213. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3820430>